

GƏNC İSTİFADƏÇİLƏRƏ MÜASİR İNFORMASIYA XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

Bəşəriyyətin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biri də əsrlər boyu toplanılan informasiyanın zaman və məkanla ötürülməsidir. Kitab çapı yarandıqdan sonra əsas informasiya daşıyıcısı kimi çap sənədləri olmuşdur, informasiyanın toplanıldığı və istifadəsinin təşkil olunduğu yer isə kitabxanalar olmuşdur. Uzun zamanla toplanılmış əlyazma və çap sənədlərdən istifadə, onların işlənilməsi təcrübəsi dərindən mənimsənilmişdir, burada bir çox nəsil mütəxəssislərin araşdırma və təcrübə işlərinin nəticəsi nəzərdə tutulur. Lakin, illər ötdükcə daha da artan, ənənəvi daşıyıcılarda toplanılan informasiyanın işlənilməsi, yayılması, axtarışı daha da çətinləşir. Hesablama texnikasının inkişafı insan həyatında kitab çapına bənzər bəşəri kəşf olmuşdur ki, bu da informasiya işi sahəsində yeni dövrün başlanğıcına çevrildi. Artıq informasiyanın işlənməsi, saxlanması, ötürülməsi rəqəmsal halda aparılır. Bu gün üçün bu proseslərin nəticəsini məşinləoxunan kataloq, elektron nəşr və sonda elektron kitabxanaların yaradılmasının timsalında görə bilərik. Azərbaycanda müasir kitabxana işinin əsas məqsədi artıq XXI əsr üçün yeni elektron kitabxana modellərinin işlənilməsidir, məqsədəuyğun olardı ki, ümumiyyətlə e-kitabxanaların necə yarandığı, məşinləoxunan kataloqlardan başlanan rəqəmsallaşdırma işləri nəzərdən keçirilsin.

Kitabxanalar yarandığı dövrdən etibarən öz fondlarına, istifadəçilərin səmərəli istifadəsi üçün axtarış sistemləri yaratmışlar. Tarixi dövrlərdə əlifba, sistemli, predmet kataloqları mövcud olmuşdur. Kitabxanalar arasında qarşılıqlı informasiya əlaqələrini təmin etmək üçün toplu kataloq işlənmişdir.

XX-ci əsrin 60-cı illərində kitabxanalar arasında informasiya mübadiləsinin operativliyini təmin etmək və yayılma miqyasını genişləndirmək üçün məşinləoxunan, sonra isə elektron kataloqları yaradılmışdır.

XX əsr Azərbaycan xalqının tarixində xüsusi bir mərhələ təşkil edir. Bu əsrdə xalqımız iki dəfə-1918-ci il mayın 28-də və 1991-ci il oktyabrın 18-də Sovet imperiyasına qarşı mübarizə nəticəsində dövlət müstəqilliyinə nail olmuş və bu o dövr üçün xalqımızın əldə etdiyi ən böyük nailiyyətlərdən biri və birincisi hesab olunur.

Uzun Sovet dönməindən sonra isə ikinci dəfə 1992-ci ildə yenidən Azərbaycan xalqı müstəqilliyini bərpa edə bildi. Milli sərvətimiz olan dövlət müstəqilliyimizin qorunub saxlanması məhz dövlətimizin memarı – görkəmli siyasi dövlət xadimi, türk dünyasının ümummillə lideri Heydər Əliyevin Respublika rəhbərliyinə qayıdışı, onun uzaqgörən daxili və xarici siyasətinin

nəticəsidir. Onun apardığı islahatlar nəticəsində bütün sahələrdə inkişafın şahidi oluruq. Məhz cənab Heydər Əliyevin düzgün xarici və daxili siyasəti, mürəkkəb məqamlardan çıxış tapa bilməsi müstəqilliyimizi möhkəmləndirməyə imkan vermişdir.

Bu məqamda bütün sahələrdə olduğu kimi kitabxana informasiya istiqamətində də yenidənqurma işləri, qlobal informasiya məkanına çıxış, təcrübə mübadiləsi və s. kimi fəaliyyət istiqamətləri inkişaf etməyə başladı. Əsaslı şəkildə son 10 ildə inkişaf tempi daha da sürətlənmişdir. Ölkəmizdə gənc istifadəçilərin informasiya tələbatının dolğun şəkildə ödənilməsi üçün informasiya texnologiyalarının tətbiqi daha da genişlənmişdir. Çap sənədlərin elektron formata salınması, elektron kitabların, elektron kitabxanaların yaradılması, gənc istifadəçilərə elektron informasiya xidmətinin təşkil olunması, kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması bu məqsəd uğrunda atılan mühüm addımlardan hesab olunur. Azərbaycan prezidentinin sərəncamı “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı”(“Elektron Azərbaycan”) (1) və Kitabxanaların inkişaf proqramı (2008-2013) (2) nəzərdə tutulan mövqedə stimül olmuşdur.

Respublikamızda informasiya xidməti sahəsində fəaliyyət göstərən müəssisələrdən biri də Azərbaycan Dillər Universitetinin İnformasiya Resurs Kompleksidir. Burada Məlumat-Sorğu mərkəzi vasitəsilə gənc istifadəçilərə informasiya xidməti müasir standartlara uyğun formada təşkil edilmişdir.

Mərkəzdə bütün proseslər: informasiyanın əldə olunması, işlənilməsi, istifadəsi, istifadəçilərin qeydiyyatı elektron formada İRBİS 64 AKİS vasitəsilə aparılır.

Mərkəzin resurslarından istifadə edən hər bir istifadəçi qeydiyyatdan keçir və onlar üçün elektron kartoçka açılır, individual şifrə verilir.

İstifadəçilərə informasiya xidməti bir neçə mənbələrlə aparılır.

- a) İRK-nın çap dövrü mətbuat və məlumat xarakterli fondu
- b) Jurnalların tammətənlilik elektron məlumat bazaları (EBSCO, Jstor, BioOne)
- c) İRK-nın elektron Məlumat Bibliografiya bazası ilə

Məlumat-Sorğu Mərkəzinin fondu hər növ oxucu kontingenti üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu fond ensiklopediyalar, almanaxlar, bələdçilər, müxtəlif dillərə tərcümə lüğətləri, ixtisas terminləri lüğəti, bütün elm sahələrini əhatə edən müxtəlif dillərdə olan ədəbiyyatla, xüsusi “Azərbaycan” bölməsi, “Hüquq” bölməsi, “Dünya Bankı” bölməsi, “Uşaq kolleksiyası”, “DVD Kolleksiya” ilə zəngindir.

“Azərbaycan” bölməsi Azərbaycanla bağlı olan iqtisadi, siyasi, tarixi, coğrafi, ədəbi, mədəni ədəbiyyatla komplektləşdirilib.

“Hüquq” bölməsi hüquq jurnalı, Prezident sərəncamları, bələdiyyə, ədliyyə nizamnamələri və s. hüquqla bağlı olan ədəbiyyatla əhatə olunmuşdur.

“Dünya Bankı” bölməsi davamlı olaraq yenilənən, Dünya Bankının xaricdə və ölkəmizdə həyata keçirdiyi layihələrin hesabatları, menecment, iqtisadiyyat və s. ilə bağlı qiymətli sənədlərlə təşkil olunmuşdur.

“DVD kolleksiyası” na 3 minə yaxın orijinal, lisenziyalı film diskləri toplanmışdır. Kolleksiya dram, komediya, macəra, fantastik janrlarda, animasiyalı, tarixi şəxsiyyətlər haqqında filmlər daxildir.

Fonda daxil olan ədəbiyyat Dui təsnifat cədvəli əsasında təsnifləşdirilmiş və istifadəçilərin açıq istifadəsinə verilmişdir. Hər bir istifadəçi fonda daxil olub, istədiyi resursdan sərbəst formada istifadə edə bilər. Bundan başqa internetə çıxışı olan 25 ədəd kompüter elektron informasiya tələbatçılarının istifadəsinə verilmişdir.

Məlumat-Sorğu Mərkəzində istifadəçilərə daha operativ informasiya vermək, onların çap sənədləri vasitəsilə ödənilməsi mümkün olmayan sorğularını ödəmək üçün tammətli məlumat bazalarından istifadə olunur. Mərkəz EBSCOhost tammətli elektron jurnalların, Jstor, BioOne kimi məlumat bazalarına abunədir. Əlavə olaraq Oxford, Kembric bazalarına abunə olacaq. Bunun üçün istifadəçi mütləq xüsusi məntiq operatorlarından istifadə etməlidir ki, sorğusuna uyğun olan informasiyanı daha dəqiq və ətraflı olaraq əldə edə bilsin. Məntiq operatorları və; və ya; yox; hər biri; kimi nişanlardan ibarətdir. Məntiq operatorları axtarış mətnini daha da dəqiqləşdirir və informasiyanı daha düzgün istiqamətə yönəldir.

EBSCOhost. EBSCO 60 ildən artıqdır ki, elmi informasiya sahəsində fəaliyyət göstərir. EBSCO bazaları minlərlə elektron jurnal, qəzet və məqalələrə çıxışdır. EBSCO-da 200-dən artıq məlumat bazası toplanmışdır (tam mətnli elmi jurnallar, qəzetlər və başqa məlumat bazaları). EBSCO-da olan məlumat bazası əsasən ingilis dilindədir, amma başqa dillərdə də (rus, fransız, alman və digər) məlumatlar mövcuddur.

Biznes mənbə axtarışı: Bu sənaye sahəsinin 2 300 adda tam mətnli jurnallarını əks etdirən biznes axtarış bazasıdır.

Regional biznes xəbərləri: Regional biznes xəbərləri adlanan bu baza 75 adda jurnal və qəzetdə dərc olunan xəbərləri əhatə edir.

Xüsusi sahəvi kitabxanaların istifadəçiləri üçün. Xüsusi sahəvi kitabxanaların istifadəçiləri üçün nəzərdə tutulan bu bazaya 1975-ci ildən başlayaraq 1.750-yə yaxın adda məlumat xarakterli kitabların tam mətnləri daxildir. O eyni zamanda hər bir mövzu üzrə 500 məlumat kitabının, 86.017 avtobioqrafiyanın, 105.786 ilkin məlumat sənədlərinin tam mətnlərini və 341.655 şəkil, xəritə və bayrağı özündə əks etdirir.

Sağlamlıq mənbəyi: Tibb bacısı/Elmi nəşrlər bazası 550-yə yaxın tibbi tam mətnli elmi jurnallardan istifadəni təmin edir.

Sağlamlıq mənbəyi: Tibb bacısı/Elmi nəşrlər bazası 850-yə yaxın jurnalların indeks və qısa mətnlərindən istifadəni də təmin edir. Baza hər gün yenilənir.

Qəzet resursları: Qəzet resurs bazası ABŞ-ın 35-ə yaxın milli və beynəlxalq qəzetlərdən seçilmiş tam mətnli məqalələrdən istifadəni təmin edir. Baza həmçinin radio və televiziya xəbərlərinin tam mətnlərini və ABŞ-ın 375-dən artıq regional qəzetlərinin tam mətnli məqalələrini də özündə əks etdirir

Təhsil İnformasiya Resurs Mərkəzi: Baza 1.194.000-dən artıq təhsilə dair hesabatı təqdim edir və TİRM-nin 100.000-dən artıq tam mətnli sənədi ilə əlaqələndirməni təmin edir.

Tibbə aid məlumat bazası: Tibbə dair bu baza tibbə, tibb bacısına, stomatologiyaya, baytarlığa, sağlamlığın mühafizəsinə və digər kliniki elmlərə dair nüfuzlu məlumatları təqdim edir. Baza 4.800-dən artıq jurnaldan istifadəni təmin edir.

Yaşıl fayl: Bu baza İnsanın ətraf mühitə təsirinin tədqiq edilmiş bütün aspektləri haqqında məlumatları təklif edir. Onun akademik, dövlət və ümumi maraq kəsb edən sərlövhə toplusuna qlobal istiləşmə, yaşıl örtük, çirklənmə, kənd təsərrüfatı, enerji haqqında mövzular daxildir. Məlumat bazası 384,000-dən artıq hesabatın indeksini və xülasəsini, 4700-dən artıq hesabatın tam mətnini təqdim edir.

Akademik-Elmi axtarış: Bu məlumat bazası 3 700-dən artıq sərlövhənin tam mətni də daxil olmaqla 4,500-dən artıq dünyada nüfuzlu sayılan Elmi jurnalların tam mətnini təqdim edir.(3)

EBSCO nəşrlərindən istifadə etmək üçün istifadəçilərdən xarici dil tələb olunur. Xarici dil bilməyən mütəxəssislərə bu bazadan yararlanmaq məqsədilə məqalələr müxtəlif xarici dillərdən rus dilinə tərcümə olunaraq təqdim olunur.

Jstor. 1995 ci ildə akademik jurnalların arxivi üçün yaradılmış Amerika Birləşmiş Ştatlarının onlayn məlumat bazasıdır.Jstor kolleksiyası bir çox nəşriyyatların və təşkilatların iştirakı ilə işlənib hazırlanmışdır.Bu gün Jstor 25-dən çox ölkədən 700-dən çox nəşriyyatla çalışır.Bu bazada milyonlarla təhsil, tədqiqat və tədris materialları toplanmışdır.Baza jurnal məqalələrinin tam mətn axtarışını təmin edir.Jstor mindən çox akademik jurnal, 1milyondan çox şəkil, məktub və digər əsas mənbələr üzrə akademik məzmununa görə dünyanın ən **Etibarlı** mənbələrindən biridir.(4)

Bioone. Bioone elmi cəmiyyətlər, kitabxana və nəşriyyatların qeyri komersiya əməkdaşlığı ilə 1999 cu ildə yaradılmış, ekoloji, bioloji və təbiət elmlərinin tənqidinə dair materiallara resenziyalı çıxışı təmin etmək üçün elmi bazadır.(5)

Məlumat-Sorğu Mərkəzi özünün məlumat-biblioqrafiya aparatını yaratmış və bu vasitə ilə məlumat biblioqrafiya xidməti göstərir. Bu xidməti həyata keçirmək üçün “İRC Periodicals” bazası İRBİS64 Avtomatlaşdırılmış

Kitabxana İnformasiya Sistemində yaradılmış ABŞ, Avropa, Azərbaycanda çap olunmuş qəzet,jurnal məqalələlərinin təsviri verilmişdir. Bazada məqalələr mövzu və coğrafi rubrika üzrə sistemləşdirilmişdir.Məlumat-bibliografiya aparatının əsas məqsədi istifadəçilərə lazım olan informasiyanın mənbəyini göstərmək , ən yeni informasiya ilə təmin etməkdir.İnformasiya tələbatçısı müəyyən məqalə tələb edərsə, o bu məqalənin hansı fondada olduğu və onun haqqında qısa annotasiya ilə tanış ola bilər. Bu xidmətdən istifadə edən istifadəçi sorğusu üzrə bir neçə mənbədən bir neçə məqalə əldə edə bilər. Məlumat bibliografiya aparatı gündəlik olaraq yenilənir. İstifadəçilər məlumat bibliografiya aparatının bibliografik informasiya xidmətindən eyni zamanda məsafədən də yararlanı bilərlər. Bunun üçün Web sahifədə yerləşdirilən İnformasiya Resurs Kompleksinin “Elektron Resurslar” bölməsindəki kartotekaya daxil olub axtarış apara bilər.

Məlumat Sorğu Mərkəzində xüsusi “Neft və Qaz Ədəbiyyatı Kolleksiya” da yaradılmışdır ki,bu da neft və qaz sektorlarında işləyən mütəxəssislər və bu sahədə təhsil alan gənclər üçün elmi ədəbiyyat bazasıdır.

Məlumat Sorğu Mərkəzinin göstərdiyi yüksək informasiya xidməti sayəsində mərkəzdə istifadəçilərin sayı getdikcə artmış və cari ildə orta hesabla 8000- dən çox oxucuya informasiya xidməti göstərilmişdir.Bu il ərzində mərkəzin informasiya xidmətindən istifadə edənlərin sorğularının 60%-i elektron materiallarla, 40%-i çap məhsulları ilə ödənilmişdir.(6)

İnformasiya xidmətinin keyfiyyətini yüksəltmək üçün yaxın müddətdə onlayn rejimdə xidmət sistemində keçiləcək, həmçinin Məlumat-Sorğu Mərkəzinin elektron kartotekası Azərbaycan Dillər Universitetinin Web saytında “IRC Digital Resources” bölməsində yerləşdiriləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan Dilində

1. “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı”na (Elektron Azərbaycan)” uyğun olaraq, "Elektron hökumət"in formalaşdırılması üzrə fəaliyyət proqramı [Elektron sənəd].- http://ict.az/az/index.php?option=com_content&task=view&id=341&Itemid=256

2. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə dövlət proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı [Elektron sənəd].- http://ict.az/az/index.php?option=com_content&task=view&id=818&Itemid=262

3. EBSCOhost [Sayt] : tammətnli elektron elmi jurnalların bazası:/ <http://search.ebscohost.com/>

4. Jstor [Sayt] : tammətnli elektron elmi jurnalların bazası:/ <http://www.jstore.com/>

5. Bioone [Sayt] : tammətnli elektron elmi jurnalların bazası:/ <http://www.bioone.org/>

6. İRK Məlumat Sorğu Mərkəzinin hesabatları

М.ИМАМВЕРДИЕВ

**НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПО ОРГАНИЗАЦИИ
СОВРЕМЕННОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ
МОЛОДЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ
*РЕЗЮМЕ***

В статье говорится об актуальности организации современного информационного обслуживания пользователей и в качестве примера в этом направлении указывается опыт Справочного Центра Информационно-Ресурсного Комплекса Университета Языков Азербайджана.

М.İMAMVERDİYEV

**SOME ISSUES OF A MODERN INFORMATION SERVICE
FOR YOUNG USERS
*SUMMARY***

This article deals with the urgency of organization of modern information service and as an example of this work in this direction the practice of the Information Resource Complex of Azerbaijan University of Languages is introduced.